

УДК 94: 323.15 (477) «1996/1997».

ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ КУЛЬТУР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ НА ПЕРІОД ДО 2000 РОКУ: РОЗРОБКА І ПРИЙНЯТТЯ

Алмашій В. В. (Ужгород)

У статті на основі документів описується розробка і прийняття Державної програми розвитку культур національних меншин в Україні до 2000 року. Говориться, зокрема, що Міністерство України у справах національностей, міграції та культур спільно з Міністерством культури України розробили Концепцію розвитку культур національних меншин, яка була затверджена Кабінетом Міністрів України. Згадується, що концепцією передбачалося вирішення проблеми культурно-освітнього життя національностей в рамках загальнонаціональних, всеукраїнських державних програм розвитку культури та освіти з врахуванням національної самобутності і менталітету. Як зазначено у самій Програмі, одним із пріоритетних напрямків державної етнополітики на сучасному етапі було забезпечення гармонійного співіснування громадян України різних національностей, їх вільного етнокультурного розвитку. В ній (та в інших програмах) враховані етнокультурні потреби різних національностей. Відзначається, що реалізувати основні положення Концепції розвитку культур національних меншин України й покликана ця Державна програма.

Дається аналіз даної Державної програми, її мети, орієнтованої суми витрат на 1996 – 1997 роки тощо. Згадується, що ще 21.03.1997 року Держкомнацміграції спільно із відповідними міністерствами та відомствами продовжував доопрацювання проекту Державної програми розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року.

Звертається увага на зауваження В. Пинзеника до проекту програми та Постанова Верховної Ради України щодо неї.

Ключові слова: *Міністерство України у справах національностей та міграції, Державна програма розвитку культур національних меншин в Україні, державна етнополітика, етнічні спільноти, національності, національні мови, національна самосвідомість, національні меншини, Основи законодавства України про культуру, Концепція розвитку культур національних меншин України.*

Україна, реалізувавши визнане світовим співтовариством право на самовизначення, серед найважливіших пріоритетів своєї національної політики визначила, насамперед, відновлення у всій повноті духовного життя етнічних спільнот

на принципах врахування їх інтересів відносно мови, культури, традицій та створення для цього відповідних сприятливих умов.

Відродження і розвиток повноцінного духовного життя української нації, численних етні-

чних груп – процес надто складний, суперечливий і тривалий за часом. Усвідомлюючи важливість реалізації права етнічних груп на вільне користування рідною мовою, створення і підтримку власних освітніх та культурних установ, Міністерство України у справах національностей, міграції та культів спільно з Міністерством культури України розробили Концепцію розвитку культур національних меншин, яка була затверджена Кабінетом Міністрів України [1, с. 45].

Однак, одним із перших законодавчих актів незалежної Української держави, що безпосередньо торкався сфери етнополітики, стали Основи законодавства України про культуру, ухвалені 14 лютого 1992 року. Ними визначалися принципи культурної політики держави, серед яких необхідно відзначити: визнання культури як одного з головних чинників самобутності української нації та національних меншин в Україні [14, с. 4]; орієнтація як на національні, так і загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними та класовими інтересами; рівність прав і можливостей громадян незалежно від національної належності тощо. “Основи”, по суті, визначали правові підвалини етнокультурного розвитку як українського народу, так і етнічних груп, які є меншинами: “Держава дбає про розвиток україномовних форм культурного життя, гарантує рівні права і можливості щодо використання у сфері культури мов усіх національних меншин, які проживають на території України” [2, с. 97].

По суті, закон про основи культурної політики став першим нормативним актом незалежної України, яким легалізовувалася діяльність громадських об'єднань ще до ухвалення “Закону про об'єднання громадян”, що його Верховна Рада України прийняла на півроку пізніше, а саме 16 червня 1992 року. “Основами” закладалися правові засади щодо створення національно-культурних товариств, а також, що суттєво, застерігалися права національних меншин у сфері культури ще до ухвалення Закону “Про національні меншини”. Законодавство передбачало, що держава створює умови для розвитку культур усіх національних меншин, які проживають на території України, а також право “зберігати, розвивати і пропагувати свою культуру, мову, традиції, звичаї та обряди; утворювати національно-культурні товариства, центри, створювати заклади культури і мистецтва та навчальні заклади, засновувати засоби масової інформації і видавництва” [2, с. 97].

На розвиток закону про основи законодавства про культуру, 31 травня 1995 року Кабінет Міністрів України затвердив “Концепцію розвитку культур національних меншин України” [14, с. 4]. В її основу було покладено принцип інтеграції національних меншин у державне, громадсько-політичне та культурне життя на засадах

патріотизму і вільного етнокультурного розвитку. Як зазначалося в тексті цього документа, високий рівень освіченості, культури суспільства може забезпечити мир і злагоду, унеможливити прояви національного екстремізму, міжнаціональних конфліктів. Серед пріоритетних напрямів реалізації державної політики в цій сфері мали стати – відродження звичаїв і традицій національного життя меншин України, всебічний розвиток їхнього самодіяльного та професійного мистецтва, збереження і охорона пам'яток культури, здійснення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культур етносів України [3, с. 77].

Концепцією пропонувалося переглянути програми вищих навчальних закладів культури та мистецтв з урахуванням духовних потреб національних меншин та етнокультурної ситуації в Україні. Серед іншого тут і перепідготовка кадрів, створення комп'ютерного банку даних з проблем етнокультурного розвитку України. Передбачалося, що витрати на фінансування культурно-мистецької та освітньої діяльності національно-культурних товариств бере на себе державний бюджет та бюджети органів місцевого самоврядування [3, с. 77–78].

Концепцією передбачалося, що проблеми культурно-освітнього життя національностей вирішуватимуться в рамках загальнонаціональних, всеукраїнських державних програм розвитку культури та освіти з врахуванням національної самобутності і менталітету. Зусилля планувалося зосередити на вирішенні таких основних завдань, як: 1) підготовка кадрів та організація наукових досліджень з проблем культури національних меншин, соціокультурної ситуації в місцях їхнього компактного проживання; 2) здійснення культурно-освітньої діяльності: задоволення потреб національних меншин у літературі, мистецтві, сприяння відродженню та розвитку їх історичних традицій, звичаїв, народної творчості, розвиток художньої творчості, засобів масової інформації різних етнічних груп; 3) забезпечення економічних засад функціонування культур національних меншин [1, с. 45].

29 травня 1996 року Міністерством України у справах національностей та міграції в особі Міністра В. Свтуха на адресу Міністра закордонних справ України Г. Удовенка та на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 29 березня 1996 року, був надісланий лист, в якому говорилося, що Міністерство України у справах національностей та міграції направляє на розгляд та узгодження проект “Державної програми розвитку культур національних меншин в Україні на період до 2000 року” та пропозиції щодо фінансового забезпечення й реалізації на II півріччя 1996–1997 років, розроблені спільно з відповідними міністерствами та відомствами, облдержадміністраціями, творчими спілками,

національно-культурними товариствами [4, арк. 155].

Наголошувалося, що незалежна Українська держава, виходячи з поліетнічного складу населення, за головне вважає створення належних умов для духовного відродження усіх етнічних спільнот. Як зазначено у “Державній програмі розвитку культур національних меншин в Україні на період до 2000 року”, одним із пріоритетних напрямків державної етнополітики на сучасному етапі було забезпечення гармонійного співіснування громадян України різних національностей, їх вільного етнокультурного розвитку [5, арк. 156].

В Програмі зазначалося, що в Україні проживало понад 100 різних національностей (додатково див. [14, с. 8, 9]). Це становило більше 27 відсотків усього населення держави. З розмаїттям їхніх етнічних культур формувалася єдиний загальнодержавний культурний простір.

Демократичні перетворення в державі сприяли зростанню національної самосвідомості, зумовили рух національних меншин до самоорганізації та етнічної ідентифікації, визначення свого місця в суспільстві, до культурного відродження, вивчення рідної мови, створення національно-культурних товариств та об'єднань. Їх в Україні діє близько 270, серед яких 18 мають всеукраїнський статус [5, арк. 156; 12, арк. 38].

В місцях компактного проживання етнічних спільнот створені бібліотеки національної літератури або відповідні відділи в загальних бібліотеках, де можна користуватися літературними здобутками мовами національних меншин (див. також [14, с. 16]).

За останні роки, що передували Державній програмі, значно збільшилося число видань національними мовами підручників, словників, книжок для дітей та художньої літератури. Переважно мовами національних меншин видавалося майже 50 газет. На державному рівні розроблені: Концепція державної етнополітики України; Концепція розвитку культур національних меншин України; в багатьох Державних програмах враховані етнокультурні потреби різних національностей. На задоволення цих потреб спрямований і проект “Концептуальні основи та програма розвитку української культури”, підготовлений Міністерством культури і мистецтв, в якому окремий розділ присвячено відродженню культур усіх національних меншин, що проживають в Україні [5, арк. 157].

Реалізувати основні положення Концепції розвитку культур національних меншин України і була покликана ця Державна програма, в якій були акумульовані заходи по забезпеченню на державному рівні духовних та культурно-освітніх потреб національних меншин, відродженню традицій та особливостей, притаманних різним етнічним спільнотам.

Мета програми – створення відповідних умов для духовного взаємозбагачення національностей України, для збереження й розвитку культури етнічних спільнот як складової української культури [12, арк. 39], для оптимального співвідношення та гармонійного поєднання інтересів титульної української нації, корінних народів та національних меншин, що сприятиме консолідації українського суспільства [5, арк. 157].

Сама програма складалася із наступних розділів:

1). Наукові дослідження з проблем етнокультурного розвитку національних меншин України [5, арк. 158–160].

2). Підготовка кадрів національних меншин для соціально-культурної сфери [5, арк. 160–164].

3). Культурно-просвітницька діяльність національних меншин України. Художня творчість. Відродження національних традицій та звичаїв [5, арк. 164–171].

4). Засоби масової інформації. Видавнича справа [5, арк. 171–175].

5). Пропозиції щодо фінансування культурно-мистецьких заходів Державної Програми розвитку культур національних меншин в Україні на II-ге півріччя 1996–1997 рік [5, арк. 176–180].

Орієнтовна сума витрат на 1996 р. складала 10 350 млрд. крб.; на 1997 р. – 23 000 млрд. крб. Загалом же витрати на II-ге півріччя 1996 та на 1997 роки склали 33 450 млрд. крб. [5, арк. 180] (з урахуванням інфляційних процесів, які мали місце в Україні на той час)

Передбачалося, зокрема, провести Міжнародну конференцію з нагоди 1100-річчя переселення угорців в Карпатський басейн (м. Ужгород) (виконавці – Міннацміграції, Закарпатська облдержадміністрація); відкриття Будинку народних ремесел і промислів та музею образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва на Закарпатті (виконавці – Міннацміграції, Мінкультури, Закарпатська облдержадміністрація); випуск літератури мовами національних меншин на 1997 рік (виконавці – Мінпресінформ, Мінкультури, Міннацміграції) [5, арк. 176–180].

Міністру України у справах національностей та міграції В. Євтуху 11 червня 1996 року було надіслано повідомлення за підписом Першого заступника Міністра закордонних справ України А. Бутейка. В ньому говорилося, що на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 29 березня 1996 року МЗС України розглянуло і узгодило проект “Державної програми розвитку культур національних меншин в Україні на період до 2000 року” та пропозицій щодо фінансового забезпечення її реалізації на II півріччя 1996–1997 рр., розроблені спільно з відповідними міністерствами, відомствами, облдержадміністраціями, творчими спілками, національ-

но-культурними товариствами. Зауважень та пропозицій зовнішньополітичне відомство немало [6, арк. 181].

Невдовзі, 18 лютого 1997 року, Кабінетом Міністрів України було видано окреме доручення на адресу Держкомнацміграції, Мінекономіки, Мінфіну в якому висловлювалося прохання доопрацювати Програму згідно зауважень з відповідними міністерствами, організаціями, держадміністраціями [7, арк. 35].

20 лютого 1997 року дане доручення було отримано Державним комітетом України у справах національностей та міграції, поверх якого було дописано прохання В. Трощинському доопрацювати його до березня 1997 року [7, арк. 35].

Одночасно Віце-прем'єр-міністром України В. Пинзеником були висловлені зауваження до проекту Державної програми розвитку культур національних меншин на період до 2000 року, які містили наступні положення: "1. Програма обов'язково повинна мати, як складову частину, розділ Фінансове та ресурсне забезпечення на весь період Програми із зазначенням джерел фінансування. Обсяги фінансування слід визначати за розрахунками, що додаються до пояснювальної записки.

2. Розробникам даного проекту подано пропозиції до фінансування Програми тільки на 1997 рік і за рахунок відповідних бюджетних коштів, передбачуваних для Держкомнацміграції, Мінкультури, Мінінформу, Ради міністрів АР Крим та окремих обласних адміністрацій. В такому разі це слід закріпити безпосередньо в Програмі.

3. Після встановлення обсягів фінансування Програми до 2000 року, слід визначитися щодо необхідності призупинення її розроблення відповідно до пункту 10 постанови Кабінету Міністрів від 20 січня 1997 року № 45 на період виходу країни з кризового стану" [8, арк. 36].

Згідно з окремим дорученням Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 року Держкомнацміграції спільно із відповідними міністерствами та відомствами, станом на березень 1997 року, продовжував доопрацювання проекту Державної програми розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року. Зокрема, 21 березня 1997 року Головою Державного Комітету України у справах національностей та міграції на адресу Кабінету Міністрів України було надіслано прохання наступного змісту: "З огляду на те, що встановлення обсягів фінансування Програми на 1998–2000 роки вимагало більш тривалого часу і такі Міністерства та установи, як Міносвіти, Мінінформації, Мінкультури, Мінзв'язку, МЗС, Національна Академія наук не подали в установленому порядку свої фінансові обрахунки, просимо Вас (тобто Віце-прем'єр-міністра України – В.А.)

продовжити термін виконання даного доручення до 1 травня 1997 року" [9, арк. 34].

Незабаром, 26 березня 1997 року вийшло розпорядження Уряду України, яким термін виконання доручення Кабінету Міністрів України від 18.02.97 р. було продовжено до 25 квітня 1997 року, про що й було повідомлено відповідні Міністерства, відомства: Держкомнацміграції (В. Євтуху), Міносвіти (М. Згуровському), Мінінформ (З. Кулику), Мінкультури (Д. Остапенку), Мінзв'язку (Д. Худолію), МЗС (Г. Удовенку), НАН України (П. Толочку) [10, арк. 33].

Очевидно, вищенаведений документ послужив активізації роботи над підготовкою Державної програми розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року, оскільки невдовзі вийшла Постанова Верховної Ради України, в якій говорилося, що "з метою створення сприятливих умов для духовного відродження національних меншин, їх вільного етнокультурного розвитку Верховна Рада України постановила: 1. Затвердити Державну програму розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року. 2. Кабінету Міністрів України забезпечити виконання Державної програми розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року. Голова ВР України – О. Мороз" [11, арк. 37].

Зокрема, в тексті Державної програми йшлося, що незалежна Українська держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб усіх етнічних спільнот. Тому, одним з пріоритетних напрямків державної етнополітики на той час було забезпечення гармонійного співіснування громадян України різних національностей, їхнього вільного етнокультурного розвитку [12, арк. 38].

У статті 11 Конституції України визначено, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [15].

Національно-культурні товариства виступали провідниками відродження і розвитку мов, звичаїв, традицій, культурно-мистецьких надбань національних меншин. З їхньої ініціативи створювалися національно-культурні центри, театри, музеї, школи. Велася пропаганда досягнень у творчості художніх колективів, зокрема, шляхом організації і проведення національно-релігійних фестивалів, оглядів, конкурсів та Всеукраїнського фестивалю національних меншин "Всі ми діти твої, Україно!" Разом з державними і науковими установами ці товариства багато робили для вивчення історичної та культурної спадщини етнічних спільнот [12, арк. 38].

Реалізувалася щорічна програма випуску літератури мовами національних меншин Украї-

ни. Впродовж 1992–1997 років було видано близько 350 назв книжок мовами етнічних спільнот: підручників, словників, творів дитячої та художньої літератури. Мовами національних меншин видавалося понад 1,4 тис. періодичних видань, з них 1,3 тис. – російською мовою [12, арк. 39]. Було затверджено Концепцію розвитку культур національних меншин України, Програму відродження й розвитку освіти національних меншин на 1994–2000 роки.

Державною програмою розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року, передбачалась організація наукових досліджень з проблем етнокультурного розвитку національних меншин, реалізація культурно-просвітницьких та інформаційно-видавничих заходів щодо задоволення духовних потреб представників різних етносів, підготовка кадрів з представників національних меншин.

Наприклад, наукові дослідження з проблем етнокультурного розвитку національних меншин України передбачали сприяти організації науково-дослідних експедицій для збирання та узагальнення матеріалів фольклору національних меншин у місцях їхнього компактного проживання; організувати творчу лабораторію “У співдружності націй і народностей”; провести наукові дослідження з питань етнокультурних потреб національних меншин України; здійснити наукові дослідження з проблем “Соціокультурний розвиток національних меншин України” [12, арк. 40]; проведення міжнародних, всеукраїнських конференцій, симпозіумів, семінарів, “круглих столів” з проблем розвитку культур національних меншин України тощо [12, арк. 41].

Підготовка кадрів представників національних меншин передбачала: враховувати інтереси національних меншин під час укладання міждержавних та міжвідомчих угод про співробітництво в галузі культури, видавничої справи, підготовки кадрів, молодіжної політики, сім’ї, туризму [12, арк. 41]; забезпечення підготовки національних кадрів для педагогічної, культурно-просвітницької та ін. сфер через мережу державних та недержавних навчальних закладів; на основі міждержавних угод сприяти національним меншинам у підготовці спеціалістів в інших країнах. Вживати заходів для подальшого створення при вищих навчальних закладах культури і мистецтва спеціалізованих груп, кафедр з перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері культури та мистецтва національних меншин. Сприяти збереженню та розширенню мережі навчальних закладів з викладанням національними мовами в регіонах компактного проживання національних меншин, створенню університетів національних культур та недільних шкіл для вивчення мов, літератури, історії національних меншин [12, арк. 42]. Планувалося розробити науково обґрунтовані нормативи вивчення укра-

їнської мови в школах, де навчання здійснювалося мовами національних меншин, підготувати відповідні програми (в т. ч. навчальні), підручники, словники, розмовники для вивчення мов національних меншин та забезпечити ними дошкільні заклади, загальноосвітні та недільні школи, що діяли у місцях компактного проживання національних меншин [12, арк. 43].

З метою задоволення духовних потреб національних меншин планувалося створити будинки народних ремесел і промислів та музеїв образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва Закарпаття [12, арк. 44]; організувати відзначення в Україні знаменних подій в історії культур національних меншин, житті і творчості відомих діячів літератури, культури, мистецтва; продовжити практику проведення Днів української культури на історичній батьківщині національних меншин [12, арк. 45], започаткувати проведення виставок-ярмарок книжок, які видаються в Україні мовами національних меншин, заснувати всеукраїнську літературно-мистецьку премію за високохудожні твори, які є вагомим внеском у духовне відродження національних меншин, розвиток їхньої літератури, мистецтва і культури [12, арк. 46].

В розділі “Засоби масової інформації. Видавнича діяльність” мова йшла про розширення тематики та збільшення обсягів передач з історії та розвитку культур національних меншин України на державному телебаченні та радіо, місцевими телерадіомовними компаніями [12, арк. 48]; передбачалося всебічно підтримувати періодичні масові видання, розраховані на задоволення запитів етнічних меншин України [12, арк. 49], здійснювати заходи щодо збереження історико-культурної спадщини національних меншин, сприяти поверненню в Україну їхніх культурних цінностей [12, арк. 47].

До виконання Державної програми були задіяні НАН України, Держкомнаціміграції, Міністерство культури і мистецтв України, Міністерство інформації України, Міністерство освіти України, Міністерство закордонних справ України, національно-культурні товариства, обласні державні адміністрації тощо.

У контексті до вищесказаного також зазначимо, що ключовою проблемою національного відродження залишалася й народна освіта. В 1995 році в Україні була розроблена Державна програма відродження та розвитку освіти етносів, що проживають на її території [1, с. 46]. Вона передбачала до 2000 року вирішення таких наболілих проблем як: відтворення освітніх закладів національних меншин в республіці з рідною мовою навчання; оновлення змісту освіти та виховання дітей, що належать до етнічних груп; запровадження науково-педагогічних досліджень з широкого кола проблем, пов’язаних із розбудовою національної освіти; здійснення заходів що-

до організаційного, науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного забезпечення освітніх установ національних меншин тощо [1, с. 46].

Розвиток міжкультурного співробітництва України в умовах державотворчих зрушень змушував урядові структури враховувати національні пріоритети для побудови глобального збалансованого суспільства, сприяти збереженню та поглибленню культурних цінностей, всебічному співробітництву. Для зовнішньої і внутрішньої політики України важливого значення набула проблема забезпечення міжкультурного співробітництва в контексті захисту національних інтересів держави. Серед заходів, що сприятимуть реалізації спрямованої культурної дипломатії України – розвиток наукових досліджень політики міжкультурного співробітництва за допомогою сучасних методів політичного аналізу, які дозволяють з'ясувати глибинні, приховані мотиви та зміст культурної дипломатії розвинутих країн світу, визначити тактику і стратегію здійснення політики міжкультурного співробітництва України як одного з дієвих інструментів політичного впливу у міжнародних відносинах [13, с. 13].

Зокрема, в історично багатонаціональному суспільстві в ході тривалого спільного розвитку, переплетіння етнокультурних процесів, способу життя, господарського, соціального, політичного співробітництва, зближення та певної уніфікації життєвих інтересів різних етносів і титульної нації утвердився єдиний культурний простір, загалом, культурна цілісність у складі самотніх різнонаціональних надбань і цінностей [16, арк. 1].

Одночасно, культурна політика України базувалася (й продовжує базуватися в сьогоденні) на тому, що держава, дбаючи про розвиток української культури як оригінального породження своєї нації, враховувала той незаперечний факт, що українська національна культура жила і розвивалася у поєднанні та взаємовпливах з духовно-культурним буттям інших народів. Особливо суттєві взаємини і взаємовпливи прослідковувалися між сусідніми, спорідненими культурами [16, арк. 2].

Виходячи з визнання українського культуротворення і культури як цілісного феномена в Україні та поза нею, Українська держава застосовувала такий же основоположний принцип до інших національних культур. Отже, одночасно з іншими національними культурами, визнавалося, наприклад, й реальність існування російської культури України (додатково про це див. [29]) з її приналежністю до цілісного феномена російської культури загалом [16, арк. 2], яка правомірно розглядається нами і як складова частина загальної української культури, створювана російською мовою на основі українського життя, про-

блематики, менталітету [16, арк. 1] (детальніше про це див. також: [29]).

У відповідності з цим було вироблено Державну програму підтримки розвитку російської культури в Україні на 1995–2000 роки [16, арк. 5]. Програма включала законодавчо-правове забезпечення збереження та розвитку російської культури в Україні [16, арк. 5–9], розвиток російського мистецтва в Україні [16, арк. 9–12], наукове дослідження російської культури України та проблем національно-культурного розвитку російського населення в Україні [16, арк. 12–14], українсько-російські культурні обміни [16, арк. 14–17]. Слід відмітити, що саме художня культура була предметом цієї програми [16, арк. 1]. Зазначимо також, що метою даної програми, а також державної культурної політики України в цілому була підтримка російської культури (з одного боку), як невід'ємної складової частини духовно-культурного простору, буття і потенціалу українського суспільства та народу [16, арк. 2]. Російська культура конструктивно сприяла і сприяє піднесенню української культури, вбираючи в свою чергу досвід і цінності останньої, переносячи їх за межі України [16, арк. 3]. Слід зазначити, що аналогічними є й українсько-словацькі, українсько-румунські, українсько-польські культурні взаємовпливи тощо. Так само можна стверджувати й про подібні взаємовпливи та взаємини інших культур народів, національних меншин, що проживають в Україні та титульної української нації.

Державна етнонаціональна політика України щодо задоволення етнічних, культурних, освітніх та ін. потреб національних меншин, що проживають на її території, особливо в другій половині 90-х рр. ХХ ст., а також цілеспрямована політика Ради Європи й ряду інших європейських та світових структур в цьому напрямку, спонукали Уряди європейських держав, що межують з Україною й на території яких проживають українські громади, діяти в напрямку покращення задоволення їх етнічних (й національних) потреб та вимог. Не була виключенням й Російська Федерація, на території якої (в обласних містах, великих центрах, республіках, краях, областях тощо) проживає українська спільнота, а місцеві органи влади долучалися до процесу реалізації державної національної політики на місцях та співробітництва у цій галузі. Для прикладу, російською стороною була розроблена і запропонована Концепція комплексної програми співробітництва із забезпеченням національно-культурних потреб російського населення України (включаючи російську мову) і національно-культурних потреб українського населення Росії (включаючи українську мову) [17, арк. 1–9]. Окрім цього, був прийнятий ряд документів, які сприяли швидко-

му втіленню в життя даної Концепції [18, арк. 1–4; 19, арк. 1–2; 20, арк. 1].

Одночасно, на місцях, поодинокі, але починають прийматися подібні місцеві, регіональні Програми національного, культурного розвитку українців. Прикладом може слугувати Програма національно-культурного розвитку українців в Республіці Комі на 1999–2006 рр. [21, арк. 1–16], до якої був прийнятий цілий ряд додатків (див.: “Додатки до Програми національно-культурного розвитку українців в Республіці Комі на 1999–2006 рр.” [28, арк. 1–9]), [22, арк. 1–2; 23, арк. 1–2; 24, арк. 1; 25, арк. 1; 26, арк. 1–2]) (див. також [27, арк. 1–2]).

Характерним було те, що розробка програми здійснювалася у відповідності до заходів з реалізації державної національної політики в Республіці Комі. В основу розробки Програми були покладені Резолюція Другого з’їзду українців Республіки Комі, а також прийняті законодавчі акти Російської Федерації і Республіки Комі, в тому числі:

– Постанова Державної Ради Республіки Комі “Про Концепцію державної політики Республіки Комі” № 1–7/27 від 10.10.1996 р.

– Закон Республіки Комі “Про національно-культурну автономію” № 41–Р3 від 09.12.1996 р.

– Указ Голови Республіки Комі “Про затвердження комплексної цільової програми реалізації державної національної політики Республіки Комі на 1997–1999 рр.” № 44 від 03.03.1997 р.

Програма включала питання розвитку освіти українців в Республіці Комі (п. 4.1) [21, арк. 9], збереження і розвиток національної куль-

тури, звичаїв і традицій (п. 4.2) [21, арк. 9–10] тощо.

Вочевидь, прийняття згаданих документів було викликано зниженням чисельності української спільноти і потребою її збереження та відродження. Наприклад, за даними мікроперепису 1994 року спостерігалось зниження чисельності жителів даної української національності по відношенню до результатів перепису 1989 року, коли в Республіці Комі проживало 104,2 тис. українців, що складало 8,3 % усього населення, а українська діаспора була найчисельнішою з національностей, які проживали на території Республіки [21, арк. 5] (поява українців в Республіці була пов’язана з періодом репресій в 20-50-ті роки ХХ ст. по відношенню до заможних прошарків населення України (детальніше про це див. [21, арк. 5]) тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що політика міжкультурного співробітництва України була зумовлена стратегією зовнішньої і внутрішньої політики суверенної держави, яка формувала міжкультурний діалог на основі принципів демократичного врядування та культури миру. Україна підтримувала ініціативи міжурядових організацій, спрямовані на вирішення складних проблем сучасності, на формування полікультурності світу та на створення гуманітарних основ політичного співробітництва. Включення стратегії політики міжкультурного співробітництва в урядові програми давало Україні можливість реформувати ідеологію культурних взаємовпливів, використовувати інтелектуально-культурний потенціал держави для забезпечення національних інтересів на міжнародній арені.

1. Антонюк О. В. Етнокультурна політика в Україні // Міністерство України у справах національностей, міграції та культів. Інформаційний бюлетень/[Голова редакційної колегії О. В. Гашицький]. – К., 1995. – Вересень (№ 3) – С. 42–49.
2. Основи законодавства України про культуру // Етнополітика в Україні: Документи та матеріали. – К.: Державний комітет у справах національностей та міграції України, 1998. – С. 97.
3. Шкляр Леонід. Вітчизняна етнополітика: уроки та перспективи // Україна дипломатична: Науковий щорічник. Випуск сьомий. [Упорядники: Леонід Губерський, Павло Кривонос, Микола Кулінич, Анатолій Денисенко – головний редактор]. – К., 2006. – С. 69–102.
4. Лист Міністра України у справах національностей та міграції В. Євтуха до Міністра закордонних справ України Г. Удовенка від 29.05.1996 р. // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 8379: Українці за межами України. – Т. 1. – 1996. – Арк. 155.
5. Державна програма розвитку культур національних меншин в Україні на період до 2000 року // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 8379: Українці за межами України. – Т. 1. – 1996. – Арк. 156–180.
6. Повідомлення першого заступника Міністра закордонних справ України А. Бутейка на адресу Міністра України у справах національностей та міграції В. Євтуха від 11.06.1996 року // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 8379: Українці за межами України. – Т. 1. – 1996. – Арк. 181.
7. Кабінет Міністрів України. Окреме доручення на адресу Держкомнацміграції за підписом Віцепрем’єр-міністра України В. Пинзеника // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 9053: Питання національних меншин (загальне). – 1997. – Арк. 35.

8. Зауваження до проекту Державної програми розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року Віце-прем'єр-міністра України В. Пинзеника // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 9053: Питання національних меншин (загальне). – 1997. – Арк. 36.
9. Державний Комітет України у справах національностей та міграції. Віце-прем'єр-міністру України В. Пинзенику. Прохання (від 21.03.1997 р.) щодо продовження терміну виконання окремого доручення Кабінету Міністрів України від 18.02.1997 року до 1 травня 1997 року // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 9053: Питання національних меншин (загальне). – 1997. – Арк. 34.
10. Кабінет Міністрів України. До листа Держкомнацміграції від 21.03.97 р. Розпорядження від 26.03.1997 р. // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 9053: Питання національних меншин (загальне). – 1997. – Арк. 33.
11. Верховна Рада України. Постанова “Про Державну програму розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року” (Проект). 1997 рік, м. Київ // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 9053: Питання національних меншин (загальне). – 1997. – Арк. 37.
12. Проект Державної програми розвитку культур національних меншин України на період до 2000 року // МЗС України. Управління державного архіву МЗС України / Матеріали основного фонду. – Фонд 1. – Опис 4. – Справа 9053: Питання національних меншин (загальне). – 1997. – Арк. 38–50.
13. Кучмій О. П. Міжкультурне співробітництво як чинник зовнішньої та внутрішньої політики в умовах державотворчих зрушень: Автореф. дис. ... канд. політ. наук. – К.: Київ. нац. ун-т, 2006. – 18 с.
14. Україна багатоетнічна / Державний комітет України у справах національностей та релігій; упоряд.: Саган О.Н., Пилипенко Т.І. – К.: Світ Знань, 2008. – 156 с.
15. Міністерство юстиції України. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року / Українська правнича фундація. – Київ: Право, 1996. – 64 с.
16. Державна програма підтримки розвитку російської культури в Україні на 1995–2000 роки, м. Київ, 1995 рік // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1–17.
17. Концепция комплексной программы сотрудничества по удовлетворению национально-культурных запросов русского населения Украины (включая русский язык) и национально-культурных запросов украинского населения России (включая украинский язык) // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1–9.
18. Управління ситуативного аналізу та інформаційного забезпечення. До питання концепції Комплексної програми співробітництва щодо задоволення національно-культурних потреб українців в Російській Федерації та національно-культурних потреб росіян в Україні (від 14.04.1999 р.) // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1–4.
19. МЗС України. Лист заступника Міністра П. Д. Сардачука від 17.04.1999 р. (пропозиції щодо проекту Концепції комплексної програми співробітництва із забезпечення національно-культурних потреб російського населення України (включаючи російську мову) і національно-культурних потреб українського населення Росії (включаючи українську мову) // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1–2.
20. МЗС України. Лист заступника Міністра Д. І. Ткача від 01.07.1999 (“Про проект Концепції Комплексної програми співробітництва щодо задоволення національно-культурних запитів українців РФ та росіян в Україні”) // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1.
21. Програма національно-культурного розвитку українців в Республіке Коми на 1999–2006 гг. (г. Сыктывкар, 1999) // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу

- європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1–16.
22. Мероприяття по развитию образования украинцев Республики Коми. Приложение № 1 // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. (див.: “Приложения к Программе национально-культурного развития украинцев в Республике Коми на 1999–2006 гг.”). – Арк. 1–2.
 23. Мероприяття по сохранению и развитию национальной культуры, обычаев, традиций. Приложение № 2 // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. (див.: “Приложения к Программе национально-культурного развития украинцев в Республике Коми на 1999–2006 гг.”). – Арк. 1–2.
 24. Мероприяття в области информационно-издательской деятельности. Приложение № 3 // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. (див.: “Приложения к Программе национально-культурного развития украинцев в Республике Коми на 1999–2006 гг.”). – Арк. 1.
 25. Мероприяття по возрождению народных промыслов и ремесел. Предпринимательская деятельность. Приложение №4 // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. (див.: “Приложения к Программе национально-культурного развития украинцев в Республике Коми на 1999–2006 гг.”). – Арк. 1.
 26. Деятельность государственных органов по практическому осуществлению программы. Приложение № 5 // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. (див.: “Приложения к Программе национально-культурного развития украинцев в Республике Коми на 1999–2006 гг.”). – Арк. 1–2.
 27. Указ Главы Республики Коми “О программе национально-культурного развития украинцев в Республике Коми на 1999–2006 гг.” (Глава Республики Коми Ю. Спиридонов, г. Сыктывкар, 1999 г.). Проект // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1–2.
 28. Приложения к Программе национально-культурного развития украинцев в Республике Коми на 1999–2006 гг. // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени. – Арк. 1–9.
 29. Папка: 5. 1996 рік. Російська Федерація, Вірмени // Державний комітет України у справах національностей та релігій. Відділ Європейської інтеграції та міжнародного співробітництва / Поточний (внутрішній) архів Відділу європейської інтеграції та міжнародного співробітництва.

РЕЗЮМЕ

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРОГРАММА РАЗВИТИЯ КУЛЬТУР НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ В УКРАИНЕ НА ПЕРИОД ДО 2000 ГОДА: РАЗРАБОТКА И ПРИНЯТИЕ

Алмаши В. В. (Ужгород)

В статье на основании документов описывается разработка и принятие Государственной программы развития культур национальных меньшинств в Украине до 2000 года. Говорится, что Министерство Украины по делам национальностей, миграции и культур совместно с Министерством культуры Украины разработали Концепцию развития культур национальных меньшинств, которая была утверждена Кабинетом Министров Украины. Упоминается, что Концепцией предусматривалось решение проблемы культурно-образовательной жизни национальностей в рамках общенациональных, всеукраинских государственных программ развития культуры и образования с учётом национальной

самобытности и менталитета. Как отмечалось в самой Программе, одним из приоритетных направлений государственной этнополитики на данном этапе было обеспечение гармоничного сосуществования граждан Украины разных национальностей, их свободного этнокультурного развития. В ней (и в других программах) были учтены этнокультурные потребности различных национальностей. Отмечается, что вышеупомянутая Государственная программа была призвана реализовать основные положения Концепции развития культур национальных меньшинств Украины.

Дается анализ данной Государственной программы, её целей, ориентировочной суммы затрат на 1996 – 1997 годы и т. д. Упоминается, что ещё 21.03.1997 года Госкомнацмиграции совместно с определёнными министерствами и ведомствами продолжал доработку проекта Государственной программы развития культур национальных меньшинств Украины на период до 2000 года.

Обращается внимание на замечание В. Пынзеника к проекту программы и Постановление Верховной Рады Украины относительно неё.

Ключевые слова: Министерство Украины по вопросам национальностей и миграции, Государственная программа развития культур национальных меньшинств в Украине, государственная этнополитика, этнические сообщества, национальности, национальные языки, национальное самосознание, национальные меньшинства, Основы законодательства Украины о культуре, Концепция развития культур национальных меньшинств Украины.

SUMMARY

THE STATE PROGRAMME ON THE CULTURES DEVELOPMENT OF THE NATIONAL MINORITIES IN UKRAINE FOR A PERIOD TILL THE YEAR 2000: ELABORATION AND ADOPTION

V. Almachiy (Uzhhorod)

In the article on the basis of the documents the elaboration and adoption of the state programme on the cultures development of the national minorities in Ukraine for a period till the year 2000 is described. The article runs, in particular, that the Ministry of Ukraine in Cases of Nationalities, Migration and Cults together with the Ministry of Culture of Ukraine elaborated the Concept of the development of the national minorities cultures', adopted by the Cabinet of Ministers of Ukraine. It was mentioned that the concept foreknew predicted that the problems of the cultural – educational life of the nationalities will be solved in the limits of the general-national, All-Ukrainian state programmes on the development of culture and education taking into account the national originality and mentality. As it was mentioned in the very programme, one of the priority tendencies of the state ethnopolitics at the modern stage is the provision of the harmonial coexistence of the citizens of Ukraine of the different nationalities, their free ethnical – cultural development. There (as in other programmes) ethnical-cultural needs of different nationalities were taken into account. This State programme is mentioned to call in the realization of the basic statutes of the Concepts of the development of the national minorities cultures'.

The analysis of the state programme, it's aim, approximate sum of expenses at the 1996–1997 period is given. So, also on 21.03.1997 the State National Migrations together with the corresponding Ministries and Departments continued the elaboration of State programme's project on the development of the national minorities cultures' of Ukraine till the 2000 period.

The attention is payed on the V. Pynsenyk's remarks concerning the project of the programme and the enactment of Verchovna Rada of Ukraine in accordance to it.

Key words: Ministry of Ukraine of nationalities and migrations, State Program of the development of cultures of the national minorities in Ukraine, state ethnic politics, ethnic communities, nationalities, national languages, national selfconscience, national minorities, Bases of the legislation of Ukraine about culture, Conception of the development of cultures of the national minorities of Ukraine.